

R. VI:2008

Nr 39 (192)

Data odczytu: 17.12.2008

Data wydania: 17.12.2008

752. spotkanie

mgr Małgorzata Kurzyńska

Akwamanila z Górnej Grupy w zbiorach Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu.

W zbiorach Działu Archeologii grudziądzkiego muzeum znajduje się bardzo ciekawy obiekt pochodzący z Górnej Grupy, pow. Świecie n. Wisłą, fragment naczynia antropomorficznego, wylewu z wyobrażeniem szyi i łba końskiego, fragment akwamanili z gliny. Okoliczności pozyskania tego eksponatu, miejsce, czas jak i również kontekst znalezienia niestety nie są znane.

Akwamanila zachowana w stanie fragmentarycznym, pozbawiona jest nóg i tułowia. Z naczynia zachowała się szyja, zakończona głową konia. Rozwarty pysk zwierzęcia, stanowiący zarazem wylew w kształcie regularnym jest okrągły. Zewnętrzna krawędź szyi ściągnięta w grzywę, imitowana w postaci nacięć, układających się w zygzaki (w 7 rzędach), z obu stron zewnętrznych. Podgardle nie zdobione, gładkie. Głowa przedstawiona schematycznie, oczy jako regularne wgłębienia, nos zaznaczony jako pionowa ryta szeroka bruzda, którą przecinają dwie, górna dłuższa lekko zaokrąglona, dolna, krótsza zaokrąglona do dołu przedstawiająca zapewne nozdrza.

Uszy postawione pionowo, jedno zachowane prawie w całości, drugie utracone, uszkodzony również fragment grzywki. Naczynie posiada ubytki, w części twarzowej, pomiędzy wylewem a nozdrzami. Naczynie jest barwy stalowoszarej o powierzchni zewnętrznej czernionej, wyswiecanej (grafitowanej?). Długość zachowanego fragmentu - 11 cm.

W typologii opracowanej dla tego typu naczyń przez E. Kastena okaz z Górnej Grupy można zaliczyć do grupy trzeciej, tj. wyobrażeń zoomorficznych, konia. W ramach tej grupy, autor zebrał egzemplarze z przedstawieniami m.in. konia, lwa i psa, a także z formami pokrewnymi, jelenia, sarny, koguta i innych ptaków. Omawiany egzemplarz nie posiada ścisłych analogii, jednak pewne podobieństwa można znaleźć w zdobnictwie poprzez zastosowanie ornamentu rytego imitującego grzywę końską. Wśród fragmentów akwamanil zbliżonych pod względem zdobnictwa można przytoczyć okazy z Camburg/Saale, Taucha, Kr. Leipzig, z grodu Greifenstein w Ehrenfriedersdorf, Kr. Zshopau. Naczynia te datowane są od XIII do XV w.

Akwamanile naczynia na wodę, do polewania rąk podczas obrzędów liturgicznych wykonywane z brązów, miedzi, cyny, także z gliny. Pojawiają się w Europie Środkowej w XII w., najczęściej występują w wiekach XIII-XIV. Używano ich zasadniczo do końca XV w., potem ich rolę przejęły ampułki, a tradycję polewania rąk wodą z akwamanili zachowali tylko biskupi stosując się do zaleceń IV Synodu Kartagińskiego. Uważa się także, że naczynia te pełniły również funkcje świecką, tj. użytkowane były w kościele, lecz poza obszarem celebracji, mogły mieć także bliżej nieokreślone zastosowanie w gospodarstwie domowym.

Dowodem na słuszność tych poglądów jest duża liczba zarejestrowanych egzemplarzy, w większości na obszarze miejskim, rzadziej występujących w obrębie zamków, na terenach osad lub w kościołach.

Dowodem na ten pogląd jest coraz większa liczba akwamanil glinianych odkrywanych poza obiektami sakralnymi, potwierdzają to także odkrycia tych naczyń z terenów Polski, m.in. z Wrocławia. Autorzy ci uważają iż w XIII- XV w. doszło do szerokiego rozprzestrzenienia się tych naczyń w Europie Środkowej w XIII-XV w, a zarazem ewolucji ich funkcji. Naczynia te, pierwotnie o charakterze liturgicznym, były używane w wersji ceramicznej w domach mieszczańskich, pełniąc przy tym funkcje sztuki użytkowej.

Duże skupisko akwamanil glinianych występuję w Europie Środkowej, na obszarze Niemiec, na Morawach i w Austrii, sporadycznie występują na obszarach Szwajcarii, Czech, Węgier, Polski.

Z obszaru Polski znane są pojedyncze okazy z brązu z przedstawieniem lwa, które odkryto w Koniuszy, dawne woj. krakowskie i w Kruchowie, dawne woj. bydgoskie oraz kilka egzemplarzy z gliny. Akwamanilę glinianą wyobrażającą psa (?), datowaną na XV w. odkryto na zamku w Bobrownikach, woj. wrocławskie. Jedno naczynia przedstawiające konia z rzędem (tzw. wyobrażenie jeźdźca na koniu), znane jest z opactwa benedyktynów w Mogilnie, drugie z mieszczańskiej parceli we Wrocławiu. Egzemplarz mogileński datowany jest przez J. Chudziakową na XII w., odmiennego zdania jest L. Kajzer, który uważa iż chronologia tego naczynia mieści się w przedziale pomiędzy połową XIII w., a przełomem XIII i XIV w. Na schyłek XIII w. datowana jest także akwamanila z Wrocławia. Kolejny egzemplarz to fragment akwamanili z wyobrażeniem jeźdźca z Golubia Dobrzynia.

Przypuszcza się, że polskie akwamanile z Mogilna, Wrocławia mogą stanowić importy z kręgu południowoniemieckiego, jednak nie wyklucza się, że mogą też stanowić miejscowe naśladownictwo wzorów zachodnich, zwłaszcza naczyń metalowych powstałych pod wpływem kontaktów z kręgiem kultury niemieckiej, zapewne i okaz z Górnej Grupy należy traktować jako przykład takiego naśladownictwa.

Wydaje się, że fragment akwamanili z Górnej Grupy pod względem formy, techniki i technologii mieści się w stylistyce innych tego typu naczyń, które można odnieść do XIV - XV w.

Literatura:

- Chudziakowa J. 1977a. Akwamanila z Mogilna, Archeologia Polski, t. XXII, z. 1, s. 171-177. 1977b Opactwo Benedyktynów w Mogilnie, - Warszawa- Poznań- Toruń.
- Encyklopedia Katolicka, 1955 Encyklopedia katolicka t. I, Lublin.
- Kajzer L, 1981 Czy akwamanila mogileńska pochodzi z XII wieku ?, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. 29, nr 1, s. 79-81.
- Kasten E., 1976 Tönerne Figürliche Giessgefäße des Mittelalters in Mitteleuropa, Arbeits – und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege , t. 36, s. 205-256.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.